

УДК 329.78

Костянтин ПЛОСКИЙ

Секретаріат Президента України

СУТНІСТЬ ЦІЛІСНОГО ПІДХОДУ ДО ФОРМУВАННЯ ЗАСАД МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

Досліджується сутність та визначаються складові цілісного підходу до формування засад молодіжної політики. Пропонуються компоненти, які формують стержень політики стосовно молоді.

Ключові слова: молодіжна політика, особистість, ціннісні орієнтири, принцип інтегрованості, молодіжна робота.

Константин ПЛОСКИЙ

Секретариат Президента Украины

СУЩНОСТЬ ЦЕЛОСТНОГО ПОДХОДА К ФОРМИРОВАНИЮ ОСНОВ МОЛОДЕЖНОЙ ПОЛИТИКИ

Исследуется сущность и определяются составляющие целостного подхода к формированию основ молодежной политики. Предлагаются компоненты, которые формируют стержень политики по отношению к молодежи.

Ключевые слова: молодежная политика, личность, ценностные ориентиры, принцип интегрированности, молодежная политика.

Kostyantyn PLOSKUY

Secretariat of the President of Ukraine

THE POINT OF THE INTEGRAL APPROACH TO YOUTH POLICY PRINCIPLES FORMATION

Essence is investigated and components of the integral approach to youth policy principles formation are distinguished. Components, which form a pivot of the youth policy, are offered.

Key words: youth policy, personality, value landmarks, integration principle, youth activity.

Одним із важливих завдань державотворення є забезпечення належних умов для всебічного розкриття потенціалу молоді, її повноцінної участі у всіх сферах суспільного життя, реалізації принципу спадкоємності поколінь у суспільному

поступі.

Виконання зазначеного завдання потребує відтворення механізмів особливого роду діяльності владних, суспільних інституцій, а отже, вимагає передусім теоретичного осмислення таких механізмів. Більшість учених і спеціалістів-практиків згодні в тому, що молодіжна політика є важливою частиною загальної концепції оновлення та поступального розвитку суспільства [2, с. 29].

В Україні наукові підходи до визначення принципів формування та реалізації молодіжної політики розвивають такі вчені, як В. Бебик, Є. Бородін, М. Головатий, В. Головенько, В. Ребкало, О. Корнієвський, В. Кулік, М. Перепелиця, М. Пірен, Н. Черниш, М. Якушик та ін. Згаданими дослідниками розроблені окремі питання, що стосуються проблем визначення сутності молодіжної політики як управлінської діяльності, принципів та форм співпраці суб'єктів реалізації молодіжної політики. Водночас не можна не погодитися з М. Головатим, що в сучасних науках в Україні – політологічній, філософській, соціологічній, фактично не розроблена проблема «молодіжна політика» [3].

Метою даної статті є дослідження сутності цілісного підходу до формування засад молодіжної політики, визначення його складових.

Передусім важливо проаналізувати визначення поняття «молодіжна політика», що пропонують науковці сучасної доби. Так, В. Криворученко зазначає: «Молодіжна політика охоплює всі сфери життєдіяльності молоді, включає в себе всі питання, пов'язані з формуванням та вихованням молоді, охоплює всі процеси соціалізації, всю сукупність ідей щодо місця та ролі молоді в суспільстві та їх реалізацію. Молодіжна політика є сукупністю дій всіх державних та громадських інституцій, проте кожний її суб'єкт, соціальна інституція здійснює її диференційовано відповідно до своїх потреб і можливостей з урахуванням місцевих умов» [9, с. 94]. М. Головатий розглядає молодіжну політику в державі не взагалі, а з урахуванням того, що її суб'єктом є держава, державні органи (які практично реалізують цю політику), політичні партії, громадські організації та об'єднання, профспілки, соціальні інститути (освіти, культури), окремі громадяни і, обов'язково, самі молоді люди [2]. М. Перепелиця вважає, що молодіжна політика є певною системою ідей, теоретичних положень стосовно місця, ролі та перспектив молоді в суспільстві, закріплених у законодавчих, нормативних актах, інших документах, а також діяльність суб'єктів молодіжної політики щодо втілення цих теоретичних положень у реальність. Молодіжна політика здійснюється в суспільстві у всіх сферах життєдіяльності молоді, як в її інтересах, так і в інтересах суб'єктів молодіжної політики. Суб'єктами її провадження є всі суспільні інституції, що взаємодіють безпосередньо чи опосередковано з молоддю, а також сама молодь [11, с. 20].

Необхідно зазначити, що в наведених вище визначеннях молодіжної політики (що є характерними для більшості визначень, які наводяться в роботах українських учених), а також у вітчизняній нормотворчій діяльності, домінує розуміння сутності молодіжної політики як діяльності, що спрямовується,

передусім, на формування колективного, соціального буття молоді та, відповідно, характеризується такими процесами, як соціалізація, соціальне становлення, інтеграція молоді в суспільство тощо.

Не применшуючи роль процесів соціалізації молоді, «колективного» чинника в процесі становлення молодої особистості і поділяючи думку, що саме особистість є первинною творчою реальністю, можна визначити сутність молодіжної політики передусім як процес підтримки розкриття творчого потенціалу особистості, оскільки тільки особистість, яка визначається духом свободи, через розкриття власних сутнісних сил, здатна відтворювати повноцінний соціальний світ спілкування та взаємодії з іншими людьми.

Звернення до базових нормативних актів з молодіжної політики в Україні, зокрема Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні», Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», свідчить, що хоча в зазначених документах і визнається, певною мірою, пріоритетність інтересів молоді людини, особистості в діяльності держави у сфері молодіжної політики, а також визначається одним з головних завдань державної молодіжної політики – «допомога молодим людям у реалізації та самореалізації їхніх творчих можливостей та ініціатив», однак поняття соціального становлення молоді трактується передусім як «процес різнобічного включення молоді в життєдіяльність суспільства як системи, сприйняття її як елемента цієї системи» [10, с. 196 – 205]. Поділяючи думку О. Герцена про те, що «підпорядкування особистості суспільству, народу, людству, ідеї – продовження людських жертвоприношень» [1, с. 119], а також зважаючи на те, що молодіжна політика належить до гуманітарної сфери (політики) життєдіяльності суспільства, у центрі уваги якої перебуває людина, можна стверджувати про необхідність відходу від системно-елементарного сприйняття молоді особистості та запровадження особистісно-центричного підходу в процесі формування засад молодіжної політики.

Потреби вітчизняного державотворення ставлять нагальне завдання подальшого розвитку теоретичної бази у сфері молодіжних досліджень, уточнення та розширення понятійного апарату тощо. Доцільно використовувати при цьому досвід європейських учених, які наголошують на необхідності застосування холістичного (цілісного) підходу в дослідженні молодіжної проблематики, що обумовлено наявністю складних взаємозв'язків між потребами та інтересами молоді [14, с. 9, 74]. Передусім ідеться про пошук та визначення стрижня, основної лінії, що є базовою в основі концепції молодіжної політики як сфери соціального управління. Беручи до уваги важливість застосування визначеного раніше особистісно-центричного підходу у формуванні засад молодіжної політики, можна стверджувати, що відправною точкою у визначенні стрижня молодіжної політики є особистість. У цьому контексті цінними є думки М. Бердяєва, який, наголошуючи на свободі, як основній ознаці особистості, стверджував, що «образ особистості цілісний, він цілісно присутній у всіх актах особистості», а особистість є не біологічна чи психологічна категорія, але

категорія передусім етична та духовна [1, с. 24 – 26], тому в основу організації суспільства має бути покладена ідея цілісної людини [1, с. 123]. Отже, стрижнем молодіжної політики можна вважати таку детермінанту, як цілісна молода особистість.

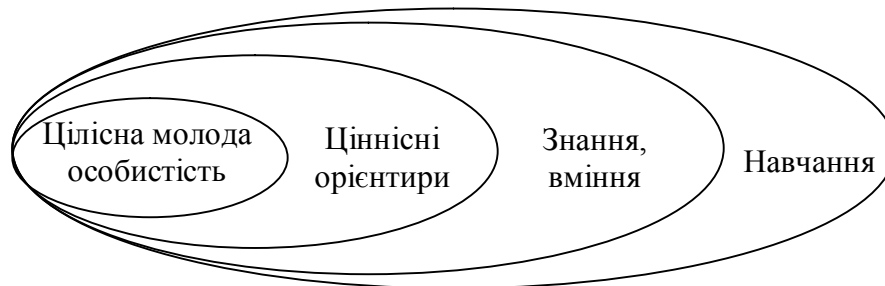
Слід зауважити, що необхідною ознакою цілісної особистості є домінування в структурі її мотивів потреб, які стосуються створення добробуту для інших людей – «спрямованість на інших» (на відміну від людини, що має «спрямованість на себе»). Цілісну особистість визначають як таку, що має суспільну (гуманітарну, соціальну) спрямованість [7, с. 155 – 160], тобто орієнтацію на партнера, сім'ю, громаду, суспільство, людство. Якщо у людини домінують потреби, пов'язані з власним добробутом (егоїстична спрямованість), тоді таку людину, на нашу думку, не можна взагалі назвати особистістю, тим більше цілісною, хоча вона й буде індивідом, учасником суспільних відносин. Спираючись на думку, що спрямованість (орієнтація) людини, як сукупність мотиваційних утворень, визначає домінуючий напрям і тенденції її поведінки й діяльності й у кінцевому підсумку визначає обличчя людини в соціальному аспекті [7, с. 131], можна стверджувати, що саме наявність суспільної орієнтації в цілісної молоді особистості є запорукою формування повноцінних соціальних зв'язків у процесі соціалізації молоді, активним включенням у державотворення тощо.

Загальновідомо, що визначальною у відтворенні вектора спрямованості особистості, а отже, і способу її поведінки, є конфігурація ціннісних настанов людини. Необхідно зазначити, що особистісні ціннісні настанови перебувають у тісній взаємозалежності із системою суспільних цінностей. Ми поділяємо думку дослідника Г. Вижлецова, що ціннісно-орієнтаційна діяльність особистості – це не вибір готових цінностей, а самостійний творчий процес створення цінностей, точніше, їх відтворення знову й знову кожною людиною, новим поколінням [5, с. 30]. Водночас у процесі такого відтворення особистість «пропускає» через себе весь спектр суспільних цінностей. Особливої ваги ціннісно-орієнтаційна діяльність набуває в періоди суспільної трансформації, саме тому вітчизняні дослідники, зокрема М. Кравченко, наголошують на важливості врахування, у процесі формування нової парадигми цінностей українського суспільства, усього спектру загальнолюдських, європейських та національних цінностей [8]. Отже, систему цінностей (особистісних, суспільних) можна віднести до складових, що формують стрижень молодіжної політики.

Для розкриття власних сутнісних сил молодій людині потрібні знання та вміння, що дають можливість пізнавати свою особистість, особистість іншого, відповідально діяти стосовно інших людей, створювати соціальні зв'язки, уміти передбачати їх довготермінові наслідки тощо. Формування ціннісних орієнтацій, засвоєння знань та вмінь відбувається в процесі розвитку людини шляхом пізнання, апробації – тобто навчання. У цьому контексті не можна не погодитися з думкою багатьох дослідників, що творення особистості – це унікальний процес самовідтворення (самоактуалізації), а зовнішні стосовно особистості зусилля,

зокрема освітні, виконують лише допоміжну функцію, хоча і є необхідними. Не можна, наприклад, навчити загальнолюдській моралі, її потрібно обов'язково відчувати (на особистісному рівні), а справжнє виховання – це самовиховання [4, с. 142]. Таким чином, ще двома ключовими компонентами стрижня молодіжної політики є знання, вміння та процес навчання.

Вищезазначене дає можливість сформувати стрижень молодіжної політики, відправною точкою якого є цілісна особистість – як мета та основний суб'єкт молодіжної політики. Тріадою основних компонентів є: ціннісні орієнтири, знання та вміння, процес навчання (рисунок).



Компоненти, що складають стрижень молодіжної політики

У зарубіжних наукових розробках і практичній діяльності виокремлюється спеціальна сфера – «молодіжна робота», під якою розуміють діяльність щодо створення умов для розвитку активності молоді (що має необов'язковий, добровільний характер), яка спрямована на становлення молоді особистості [12, с. 22; 13, с. 52]. Також цінним для розуміння природи молодіжної роботи є твердження англійського дослідника Х. Вільямсона, що сутність такої роботи полягає в побудові надійних та довірливих відносин з молоддю з метою її підтримки та розширення можливостей її навчання, що сприяє її особистісному розвитку [14, с. 6].

У вітчизняній науковій літературі та практиці застосовуються кілька термінів для визначення спеціальної діяльності, зміст якої, певною мірою, корелює з поняттям «молодіжна робота». Серед них можна виділити: військово-патріотичне виховання молоді; громадянська, політична освіта молоді; позашкільна виховна робота тощо. Водночас у вітчизняному науковому дискурсі та в практичній управлінській діяльності молодіжна робота не виділяється в спеціальну сферу молодіжної політики, хоча на теренах пострадянського простору вже робляться перші кроки щодо включення молодіжної роботи у структуру молодіжної політики, зокрема Міністерством освіти та науки Естонії розроблено та затверджується Стратегія молодіжної роботи в Естонії на 2006 – 2013 рр. [12].

Сучасні дослідження з молодіжної проблематики ставлять на порядок денний ще один аспект, що відіграє визначальну роль у формуванні принципів засад «цілісної» молодіжної політики – йдеться про суттєву зміну динаміки та структури перехідних етапів розвитку молоді [6; 13; 14].

Для більшості представників поколінь ХХ ст. так звана «життєва траєкторія

дорослішання» мала лінійний характер та являла собою послідовну зміну, від дитинства до дорослого віку, таких етапів: отримання освіти; початок трудової діяльності; утворення сім'ї. Наприкінці минулого століття стало зрозумілим, що у зв'язку зі значною зміною характеру та темпів економічних, суспільно-політичних процесів як на локальному, так і глобальному рівнях, для великої кількості сучасних молодих людей така траєкторія стала мати складний, нелінійний, непередбачуваний та вразливий характер [13, с. 9]. З одного боку, тенденції розвитку сучасного світу дали нові можливості для молоді (полегшений доступ до освіти, мобільність, розширення кола спілкування тощо), а з іншого – збільшився вплив багатьох чинників-ризиків, зокрема, пов'язаних з раннім випробуванням молоддю дорослих форм життя, таких як робота (професійна діяльність), споживання товарів, вживання алкоголю, тютюнокуріння, сексуальні відносини тощо. Вплив цих чинників-ризиків значно збільшує ризик для представників молодого покоління опинитися в складній життєвій ситуації.

Така ситуація привела до того, що в науковій літературі, а отже, і на практиці, відбулося розширення вікових меж визначення молоді, виокремлення спеціальних політик, спрямованих на підтримку молоді на певних перехідних етапах її життя. Був започаткований підхід «індивідуалізації» роботи з різноманітними групами молоді (етнічними, міськими та сільськими, молоддю з обмеженими можливостями тощо). Також значно зросла увага до вивчення та застосування на практиці механізму так званого «повторного шансу» для молоді, тобто діяльності, що дає можливість корекції небажаних наслідків життєвих виборів представників молодого покоління.

Усе вищезазначене обумовило появу інтегрованого підходу до формування засад молодіжної політики, який принципово відрізняється від підходу, що формувався протягом ХХ ст. і визначав молодіжну політику переважно як суму дій в окремих молодіжних галузях (зокрема, в освіті, охороні здоров'я, працевлаштуванні тощо). Беручи за основу визначення інтегрованої молодіжної політики в науковій літературі [12, с. 17; 13, с. 13], під цим явищем пропонуємо розуміти молодіжну політику, що базується на таких принципах: а) у центрі політики перебуває молодь, а основою політики є сучасні знання її реального становища, інтересів, потреб; б) управлінська діяльність має свідомий та структурований міжгалузевий характер; в) реалізується у взаємодії з іншими галузями (сферами), що безпосередньо можуть і не стосуватися молоді; г) передбачає активну участь молоді, у тому числі молодіжного руху.

Надзвичайно цінним для розуміння суті «цілісної» молодіжної політики є висновок дослідників зі Світового банку, що основою створення «доброзичливої» для молоді суспільної політики є три компоненти, а саме: створення можливостей для молоді щодо нарощування її людського капіталу; розвиток здібностей молоді робити «правильні» життєві вибори; коригування небажаних наслідків («повторний шанс») [6, с. 11].

Отже, підсумовуючи дослідження окресленої проблеми, ми можемо виділити складові, що є основою цілісного підходу до формування засад

молодіжної політики. Відправною точкою формування та реалізації повноцінної молодіжної політики суспільства є цілісна молода особистість, для самоактуалізації якої необхідно: а) підтримка молоді щодо розвитку її здібностей приймати «правильні» життєві рішення, робити вибір (молодіжна робота); б) створення можливостей для молоді щодо нарощування її людського капіталу, зокрема задоволення її базових потреб (освіта, праця, житло тощо); в) забезпечення «повторного шансу»; г) застосування принципу інтегрованості у сфері управління молодіжною політикою, у тому числі принципу активної участі молоді.

Узагальнюючи дослідження сутності цілісного підходу до формування засад молодіжної політики, можна стверджувати, що:

– сутність молодіжної політики є передусім процесом розкриття творчого потенціалу особистості;

– необхідно відійти від системно-елементарного сприйняття молоді особистості в процесі формування та реалізації молодіжної політики та запровадити особистісно-центричний підхід;

– в основу стрижня молодіжної політики покласти процес самоактуалізації цілісної молоді особистості шляхом відтворення ціннісних орієнтирів, засвоєння знань та вмінь у процесі навчання;

– запровадження цілісного підходу до формування засад молодіжної політики передбачає такі складові: а) підтримка молоді щодо розвитку її здібностей приймати «правильні» життєві рішення; б) створення можливостей для молоді щодо нарощування її людського капіталу; в) забезпечення «повторного шансу»; г) застосування принципів інтегрованості у сфері управління молодіжною політикою.

Серед напрямів подальших досліджень можна виділити такі: визначення співвідношення механізмів публічного та суспільного управління в ході здійснення молодіжної політики як практики соціального управління; дослідження проблем формування, у процесі реалізації молодіжної політики, суспільних цінностей у молодіжному середовищі, ціннісних настанов молоді особистості тощо.

Список використаних джерел

1. Бердяев, Н. О рабстве и свободе человека / Н. Бердяев. – М. : АСТ Москва ; Хранитель, 2006. – 316 с.
2. Головатий, М. Ф. Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення / М. Ф. Головатий. – К. : Наук. думка, 1993. – 237 с.
3. Головатий, М. Ф. Державна молодіжна політика як феномен суспільного розвитку і нова парадигма державотворення у країнах перехідного стану / М. Ф. Головатий // Укр. соціум. – 2002. – № 1. – С. 54 – 62.
4. Горелов, А. От расщепленного человека к целостной личности / А. Горелов // Общественные науки и современность. – 1991. – № 1. – С. 137 – 144.
5. Гражданское образование – педагогический, социальный и

культурный феномен : монография / [науч. ред. Н. И. Элиасберг]. – СПб. : Союз, 2006. – 167 с.

6. **Доклад** о мировом развитии 2007. Проблемы молодого поколения в контексте развития : [обзор]. – Вашингтон : Всемирный банк, 2006. – 26 с.

7. **Ильин, Е. П.** Мотивы человека: теория и методы изучения / Е. П. Ильин. – К. : Вища шк., 1998. – 292 с.

8. **Кравченко, М. В.** Формування та впровадження нової парадигми соціальних цінностей українського суспільства (управлінський аспект) : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Кравченко М. В. – К., 2001. – 21 с.

9. **Криворученко, В. К.** К вопросу о законодательстве субъектов Федерации в сфере молодежной политики / В. К. Криворученко // Молодежная политика : информ. бюл. – М. : Ком. РФ по делам молодежи ; Ин-т молодежи, 1995. – № 1. – С. 93 – 101.

10. **Молодіжний рух** в Україні : [довідник]. – К. : Столиця, 1998. – 252 с. – (Частина 1).

11. **Перепелиця, М. П.** Державна молодіжна політика в Україні (регіональний аспект) / М. П. Перепелиця. – К. : УІСД, УЦПМ, 2001. – 242 с.

12. **Стратегия** молодежной работы в Эстонии на 2006 – 2013 годы. – Тарту : М-во образования и науки, 2006. – 40 с.

13. **Siurala, L. A.** European framework for youth policy / L. A. Siurala. – Strasbourg : Directorate of Youth and Sport Council of Europe Publishing, 2006. – 56 p.

14. **Williamson, H.** Youth work and the changing policy environment for young people / H. Williamson. – The NYA, Printed by Spectrum, Leicester, 2006. – 17 p.

Надійшла до редколегії 07.09.09